

Türkiye'nin İlk Özel Televizyon ile Tanışması: Magic Box / Star 1 Kanalının Yazılı Basındaki Yansımaları Üzerine Bir İnceleme

Turkey's Meeting with First Private Television: An Examination on the Reflections of Magic Box/
Star 1 Channel on the Printed Media

Merve CAN MARAŞLI, Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: mervecanmarasli@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

İlk Özel Televizyon,
Magic Box/Star 1,
Cumhuriyet, Zaman,
Yasadışı Yayınçılık,
Yayınçılık Tekeli.

Öz

Hukuken radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekelinin devam ettiği 1990 yılında, Magic Box/Star 1 'Türkiye'nin ilk özel televizyonu' sloganıyla yayın hayatına başlamıştır. Böylece Star 1, defacto olarak yayıncılık tekeliyi yıkmış ve çok kısa zaman içerisinde geniş bir izleyici kitlesine sahip olmayı başarmıştır. Bu çalışmada, o güne dek TRT tekelinde televizyon yayınları izlenmiş olan Türkiye'de, yeni yeni oluşmaya başlayan 'özel televizyon' algısının nasıl şekillendirildiğini görmek amaçlanmıştır. Bu amaçla, Star 1 ile ilgili gazetelerde yer alan haberlerin ve yorumların nasıl bir bakış açısı ve üslupla yapıldığı incelenmiştir. Bu kapsamda devletçi-sosyal demokrat olarak konumlandırılabilir olan Cumhuriyet gazetesi ile neo-liberal muhafazakâr kanattaki Zaman gazetesi örneklem olarak ele alınmıştır.

Keywords:

The First Private
Television, Magic
Box/Star 1, Illegal
Broadcasting,
Broadcasting Monopoly.

Abstract

In 1990, when the state monopoly of the radio and television broadcasting was continuing, Magic Box / Star 1 started broadcasting with the slogan 'Turkey's first private television'. In this way, Star 1 abolished the state monopoly as defacto in the boardcasting and within a very short time it managed to have a large audience. In this study, it was aimed to see how the 'private television' perception that has started to take shape in Turkey, where TV broadcasts of TRT monopoly have been watched until that day. For this purpose, it was examined how the news and comments in the newspapers related to Star 1 are made with a viewpoint and style. In this context, the Cumhuriyet newspaper, which can be positioned as a statist-social democrat, and the Zaman newspaper on the neo-liberal conservative side were taken as samples.

Giriş

1990'lı yılların başlarında, Türkiye'de, sosyo-politik ve ekonomik anlamda ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmış; birçok alanda neo-liberal politikalar benimsenmeye ve hayata geçirilmeye başlamıştır. Özellikle 1989-1991 yılları arasında, Anavatan Partisi (ANAP) hükümeti ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından, medya sektöründe ciddi atılımlar ve ilkler gerçekleştirilmiştir. Bu ilkler arasında, -yasal zemini çok sonra oluşturulacak olsa da- çığ gibi büyüyecek olan özel radyo ve televizyonların kurulması da yer almaktadır.

Türkiye'de özel televizyonun henüz olmadığı 1990 yılında, yalnızca TRT yayınları doğrultusunda şekillenmiş bir 'kamusal yayıncılık' ve 'devlet televizyonu' anlayışı var iken, 'Türkiye'nin ilk özel televizyonu' vurgusuyla Star 1 kurulmuş ve önemli siyasî güçler tarafından da desteklenmiştir. Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal ile dönemin genç iş adamlarından Cem Uzan'ın ortaklığıyla kurulan Star 1 televizyonu, yayın dili Türkçe, haber ve program kaynağı Türkiye ve hedef kitlesi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olmasıyla birlikte, yurtdışı merkezli yayın yapmaya başlamıştır.

Söz konusu dönemde Anayasa'nın yayıncılıkla ilgili 133. maddesi şöyledir: "*Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve İdareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir.*" Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekeli esastır. Star 1 ise, dili, haber içeriği, program içeriği, personeli, hedef kitlesi, reklamları vs. her yönüyle *Türkiye'den* bir televizyon kanalı olmasına karşın, yasal bir boşluktan yararlanma suretiyle, uydu yoluyla Almanya üzerinden yayınlarını gerçekleştirerek varlığına nispeten meşru bir görünüm kazandırmıştır.

1990-1991 yıllarında dünya ve Türkiye için önem taşıyan sosyo-politik olaylar, Star 1 televizyonunun yayın hayatına başladığı bu süreçte sahip olduğu içerikleri biçimlendirmiştir. Körfez Savaşı ve 1991 seçimleri bunların başında yer almaktadır. Televizyon seyircisi için zaman-aşırı bir ilgi odağı olan spor müsabakaları, dizi filmler ve yarışma programları da, televizyonun reytinglerini artıran yayınlar olmuştur. Yasal boşluklardan faydalanılarak kurulan Star 1 televizyonu üzerine tartışmalar politikacılar ve gazeteciler tarafından sürdürüledursun, Star 1 televizyonu 1990 yılında yayın hayatına oldukça sesli bir giriş yapmıştır.

Bir ülkede, yeni kavram ve olguların ortaya çıkmasında, bunların tartışılmasında ve gelişip farklı şekiller almasında başat görevler üstlenen kişilerden biri de, gazetecilerdir. Gazeteciler, ellerindeki medyaları kullanarak etkileme ve yönlendirme özelliklerini daha güçlü kılarlar. Star 1'in yayın hayatına girmesiyle birlikte Türkiye'de 'özel televizyon' algısı yeni yeni oluşmaya başlamış ve bu algı, dönemin gazetelerinde yer alan hem haberlerle hem de köşe yazarlarının yorumlarıyla doğru orantılı olarak şekillenmiştir.

Bu çalışma kapsamında, Star 1'e yönelik gazeteci eleştirilerini ve bu ilk özel televizyonun basında nasıl temsil edildiğini görmek için, *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazeteleri örneklem olarak ele alınmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında (1924) çıkarılmaya başlayan ve ülkenin neredeyse tüm yaşamışlıklarına şahitlik eden, ideolojik olarak ise, yaşadığı değişim ve dönüşümlere

rağmen, daha çok 'devletçi sosyal demokrat' bir yapılanmada olduğu için; Zaman gazetesi ise, Cumhuriyet'ten farklı şekilde 'neo-liberal muhafazakâr' olarak ifade edilebilecek konumlanmasından dolayı tercih edilmiştir.

Bu çalışmada, *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerinin, Star 1'in yayın hayatına başladığı 1990 yılı Mayıs ayından, 1991 yılı Aralık ayının sonuna kadarki tüm sayıları 'nitel içerik çözümlemesi' yöntemiyle ele alınmıştır. Gazetelerde yer alan köşe yazılarında, haberlerde ve okur yorumlarında Star 1 ile ilgili hususlara nasıl değinildiği, ne tür eleştirilerde bulunduğu, TRT ile mukayesesinde hangi noktaların ön plana çıktığı incelenmiştir. "Örneklem olarak seçilen gazetelerde yer alan Star 1 ile ilgili içerikler, toplumda yeni yeni oluşmaya başlayan 'özel televizyon algısının' nasıl şekillendirildiği yönündeki birer göstergedir" varsayımından hareketle, gazete içeriklerinin değerlendirmeleri yapılmıştır.

Özel Televizyon Yayıncılığı Öncesi

Türkiye'de ilk televizyon yayıncılığı 1964 yılında kurulan ve 1968'de yayın hayatına başlayan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1961 Anayasası'nın 121. maddesinde ve bu Anayasa'da öngörülmesi üzerine oluşturulan 359 sayılı TRT Kanunu'nda, Kurum "özerk kamu tüzel kişisi" olarak tanımlanmıştır. Kurum'un özerkliği uzun sürmemiş ve bu ifade 1972 yılında "tarafsız bir kamu tüzel kişisi" olarak değiştirilmiştir. TRT'nin özerkliğinin kaldırılması, iktidar ile daha da yakınlaşmasına ve bu nedenle büyük ölçüde tepkiler almasına yol açmıştır. Bu durum uzun yıllar devam etmiş ve TRT 'iktidarın sesi' olduğuna dair eleştirilerin gölgesinde yayınlarını sürdürmüştür.

1980'lere gelindiğinde, yeni buluşlar iletim imkânlarını artırarak yeni pazarların gelişmesine yol açmış ve yeni hizmetleri finanse edebilmek için devletler, özel sektör ile mevcut olan geleneksel dengeyi devreye sokarak, özel girişimlere giderek daha çok başvurmuşlardır (Tremblay, 1992: 260; Aktaran: Öztekin, 2007: 55). Bu değişim ve dönüşüm, özellikle radyo ve televizyon yayıncılığı alanında bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeni bir düzene doğru gidilmesine sebep olmuştur. 1980 ihtilalinin ardından yapılan seçimlerde iktidara gelen Turgut Özal liderliğindeki ANAP, özelleştirme ve pazar güçlerine dayalı neo-liberal politikalar izlemiştir. Türk ekonomisini dünya pazarına açarak ekonomik ve toplumsal yaşamda bir değişime gitmeyi hedefleyen Özal, toplumda bu değişimi önemli ölçüde başarmıştır. "Özal politikaları ile ülkedeki telekomünikasyon ağına işlerlik ve yaygınlık kazandırılmış ve bu sistemlerin yıllardan beri süregelen hantal yapıdan kurtarılması çabaları söz konusu olmuştur" (Özgen, 2012: 427). Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasının ardından, kurucusu olduğu partinin liberal politikaları daha geniş çaplı ve seri bir şekilde uygulanmaya başlamıştır.

Birçok alanda özel teşebbüslere sağlanan malî ve hukukî imkânlar hızla artarken, çağın gerektirdiği şekilde ve dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de özel radyo ve televizyon yayıncılığı alanında özelleşmeye izin verilmesi için iş dünyasından talepler gelmiştir. Muhalefet partileri de rekabet gücünü ve çok sesliliği artıracığı düşüncesiyle özel yayıncılığa izin verilmesi gerektiğini savunmuş; ancak, ANAP

hükümeti, bunun yasal zeminini hazırlama konusunda pek hızlı davranmamıştır. Ekonomi, sağlık, eğitim gibi alanlarda özelleştirme politikaları hızlı bir şekilde gerçekleştirilirken, radyo ve televizyon yayıncılığında devletçi politika devam etmiştir (Akalin, 2011: 26). Birçok eleştirmen, ANAP'ın yayıncılığın özelleştirilmesine direnmesinin asıl nedenini elektronik medya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istememesine bağlamıştır (Çatalbaş, 2009: 364). ANAP Hükümeti muhalefetten gelen bu baskılara *kademeli bir liberalizasyon* önerisiyle yanıt vermiş ve özel sektörün bağımsız program üretimi pazarına girerek ya da TRT'den yayın zamanı kiralayarak bu alanda gerekli birikimi ve deneyimi kazanabileceğini savunmuştur (Çatalbaş, 2009: 365). Bu öneri doğrultusunda yapılan düzenlemelerin akabinde bağımsız program üretiminde ciddi bir artış yaşanmış ve TRT'de yayınlanmak üzere çok sayıda program ürettirilip, bunlar TRT tarafından satın alınmıştır. Bir yandan da TRT'nin kanal sayıları artırılmaya devam etmiştir. Özel yayıncılığın önünün açılması yönündeki asıl talebe karşılık ise, yasadışı teşebbüslerin ardından verilecektir.

İlk Özel Televizyon Yayıncılığı

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, yurt dışından Türkiye'ye uydu yayıncılığının yapılmasının suç olmayacağını söylemesi ile özel televizyon yayıncılığının başlayacağına dair ilk sinyaller verilmiştir (Yengin, 1994: 116). 1990'ların başından itibaren de Avrupa ülkelerinden kiralanan uydu vericileri yoluyla Türkiye'ye yönelik televizyon yayınları başlamıştır.

Tarafsız kamu tüzel kişisi statüsündeki TRT'nin yayıncılık tekeli devam ettirdiği bir dönemde, yabancı televizyon kanallarının çanak antenlerle ve kablo TV aracılığıyla yayınlarını Türkiye'deki izleyicilere ulaştırmaya başlaması ve bazı belediyelerin ise, bizzat kendilerinin çanak antenler yoluyla yabancı yayınları halka ulaştırması TRT tekelinin kırılmasına ilk adım olmuştur (Aziz, 1999: 101-102). “TRT radyo ve televizyon kanal sayılarının fazla olmasına karşın yıllardır süregelen Devlet (TRT) tekelinin tekdüzelik, siyasal erklerin TRT'yi kendi egemenlikleri altından tutma çabaları ve bunda da başarılı olmaları, uydu yolu ile gelen kanalların Türk toplumunda büyük ilgiyle izlenmesine neden olmuştur” (Aziz, 2006: 188). Böylece, her ne kadar farklı kaynaklı kanalların izlenmesi mümkün olmuşsa da, özel televizyon yayıncılığını başlatan asıl girişimin, Magic Box Incorporated şirketi tarafından kurulan *Star 1* olduğu kabul edilmektedir. Çünkü, Almanya üzerinden uydu aracılığıyla yayın yapan *Star 1*'i diğer uydu yayınlarından ayıran özelliği, yayın dilinin Türkçe, hedef kitlesinin Türkiye'deki izleyiciler ve program üretimlerinin de Türkiye merkezli oluşudur. Bu sebeplerden dolayı *Star 1*, ‘Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı’ olarak konumlandırılmaktadır.

1984'te kurulan ve radyo ve televizyon yayınlarının düzenleme ve denetiminden sorumlu olan Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK), Anayasa'nın 133. maddesinde yer alan “radyo ve televizyon istasyonlarının ancak devlet eliyle kurulup yürütülebileceği” ifadelerine dayanarak *Star 1* yayınlarının yasadışı olduğu gerekçesiyle, Magic Box aleyhine Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş; ancak, Savcılık *Star 1* yayınlarının CNN, BBC gibi yalnızca uydu üzerinden yayın yapan bir kanal olduğu

kararını vermiştir. “Bu karar, uydu çağında devlet tekeli koruyan yasaların etkisizliğini kanıtlamakla kalmamış, aynı zamanda daha sonra gelecek benzer girişimlerin ‘de facto’ olarak tanınacağı bir zemin yaratmıştır” (Çatalbaş, 2009: 369). Bununla birlikte, kimi hukukçular, hükümetin isterse Star 1 yayınlarını durdurabileceğini belirtmişlerdir. Çünkü Avrupa Konseyi’nin yayıncılıkla ilgili bir kararına göre, bir ülke başka bir ülkeye yayın yapıyorsa, bu yayınlara ilgili olarak hangi yasaların uygulanacağı, söz konusu iki ülke arasında yapılacak olan anlaşmaca belirlenecektir. Dolayısıyla hükümet, Alman hükümeti ile Star 1 yayınlarının durdurulması için bir anlaşmaya varabilecektir; ancak, bu görüşler tartışma platformundan öteye geçmemiştir (Cankaya-Batur Yamaner, 2012: 212).

Star 1 televizyonunun sahiplerine özellikle vurgu yapmak gerekmektedir: Magic Box Incorporated adlı şirketin kurucusu, Rumeli Holding’in de sahibi olan genç iş adamı Cem Uzan; şirketin ortağı ise, Cumhurbaşkanı Özal’ın oğlu Ahmet Özal’dır. Televizyonun ortaklarından birinin Ahmet Özal oluşu, bu televizyon kanalının ANAP hükümetince desteklendiği iddialarını güçlendirmiş ve Star 1’in yasal boşluktan yararlanarak yayın yapmasına hükümet tarafından neden müdahale edilmediğinin cevabı olarak görülmüştür.

Star 1, 7 Mayıs 1990’da başlattığı deneme yayınlarını 4 Ekim 1990’da bitirerek gerçek yayın hayatına başlamıştır. Böylece Türkiye’nin hem gündeminde olan hem de ekranlarında seyredilen bir özel TV kanalı vardır artık (Öztürk, 2004: 101).

Star 1 televizyonunun başta Genel Yayın Koordinatörü Tunca Toskay olmak üzere, teknik ve içerikten sorumlu eleman kadrosu, çoğunlukla, TRT kökenli kişilerden oluşturulmuştur. Böylece, yönetim için TRT’den yetişmiş nitelikli yayıncıların yüksek ücretlerle özel televizyon kanallarına geçirilmesi geleneği başlatılmış ve daha sonra kurulan televizyon kanalları da aynı yöntem ile personel ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Cankaya-Batur Yamaner, 2012: 211). İlk dönemlerinde yalnızca uydu antenleriyle izlenebilen Star 1 televizyonu, kısa süre içerisinde yoğun bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmeye başlamıştır. Günde 12 saat süreyle test yayınları yapan Star 1’in, daha sonra yayın süreleri de artırılmıştır. Star 1 yayınlarında NBI karşılaşmaları, futbol maçları, müzik programları, yabancı sinema ve dizi filmleri ile çeşitli eğlence programlarına yer verilmiştir. Bu yeni kanalın tanıtım filmlerinde ise, sporcu, gazeteci ve yazarlar ile çok sayıda sanatçı yer almıştır. Eğlence anlayışını ön planda tutarak yayın ve izlenirlik hacmini genişleten Star 1, Türk halkına o güne kadar görmediği bir serbestlikte yapılan yayınlara tanık olma olanağı vermiştir (Gönenç, 2006: 38).

Tanıtımlarında ‘Türkiye’nin ilk özel televizyonu’ olduğu vurgusunu yapmaktan geri durmayan Star 1, tamamen Türkiye’de ve Türkiye’ye yönelik hazırlanan yayın içeriklerine sahip olmasına rağmen, yurt dışından yayın yaptığı gerekçesiyle sorumluluklardan da kaçınmıştır.

Star 1 televizyonu TRT ile daima bir rekabet içerisinde olmuştur. TRT’nin eleman kadrosundan başta spikerler olmak üzere önemli isimleri kendi bünyesine transfer etmesi, futbol maçlarının naklen yayınlanması için kulüplerle anlaşmalar imzalaması, seçim dönemlerinde siyasî partilerle ilişkilerde bulunması vb. girişimleri, bir yayıncı kuruluş olarak TRT’nin adeta ikinci plana itilmesine sebep olmuştur. Öyle ki “ilerleyen yıllarla birlikte uyguladığı yayın politikası sayesinde Magic Box-Star 1 kanalı TRT’den daha fazla izlenen bir kanal olmayı başarmıştır” (Büyükbaykal, 2011: 25).

Yayın hayatına başladığı günden beri ‘özel televizyon nedir, nasıl olmalıdır’ tartışmalarının altında, Star 1, fiilen yayıncılık tekeli yıkmıştır. Devlet güdümü dışında özel bir yayın kuruluşunun sağladığı imkânlar, birçok işadamının da iştahını kabartmış ve Star 1’in ardından onlarca korsan yerel, bölgesel ve ulusal televizyon kanalı kurulmuştur (Öztekin, 2007: 61). Bu televizyon kanallarından bazıları, Teleon, Show TV, Kanal 6, HBB, ATV, TGRT, Flaş TV ve Kanal D’dir. Yasal boşluktan yararlanarak başlayan özel televizyon yayıncılığı, özel radyolara da örnek olmuş ve kısa zamanda çok sayıda özel radyo Türkiye insanının yaşamına girmiştir (İçel, 2013: 400).

Nihayetinde, 1993 yılında Anayasa’nın 133. maddesi değiştirilerek: “*Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir*” hükmü getirilmiştir. Böylece radyo ve televizyon kanalları Anayasal güvenceyle yayınlarını sürdürmeye başlamışlardır.

Magic Box/Star 1’in Basında Yansımaları

Yayın hayatına TRT’den tüm yönleriyle daha renkli ve daha farklı olma iddiasıyla giren Star 1 televizyonu, bir anda TRT’ye yönelik bir kontrol mekanizması haline gelmiştir. Zaten yönetiminde çeşitli aksaklıklar bulunan TRT, Star 1 ile kıyaslanarak daha çok eleştirilere hedef olmaya başlamıştır. Star 1 ise, TRT’nin zayıf veya eksik yönlerini öne sürerek, kendi yayın içeriklerinin “en iyisi” olduğu iddiasıyla, izleyici kitlesini cezbetme gayretinde bulunmuştur. “*Star 1 evlerinize rengarenk bir dünya getirmeye hazırlanıyor. Özlemle beklediğiniz yeni ve çok farklı bir televizyon izleyeceksiniz*” ifadeleri jeneriklerde sık sık tekrarlanmış ve Star 1 için “*Çok farklı çok hareketli çok renkli çok heyecanlı yani çok özel*” vurguları bol bol yapılmıştır.

Böylesi iddialı ve sınır tanımayan bir rekabet ortamında Türkiye ilk özel televizyon ile tanışmıştır. Alışılmış olan TRT yayınlarının dışında ilke kez bir Türk televizyonuyla karşılaşılması nedeniyle, Star 1 çok sayıda soru ve sorunu da beraberinde getirmiştir. ‘Özel yayıncılık nasıl olmalıdır’ sorusunun sıkça sorulmaya başlamıştır. Televizyon kanallarının hukukî yapıları ve politik ilişkileri de göz önünde bulundurularak yapılan eleştirilere politikacılar, gazeteciler, iletişim fakültelerinin öğretim üyeleri ile ‘okur yorumları’ köşelerinde yazan vatandaşlar katılmışlardır.

Rekabetin Yöntemi: Dansöz Yılbaşları

Star 1, normal yayın hayatına geçtikten sonraki ilk yılbaşında TRT ile büyük bir ‘özel yılbaşı programı’ yarışına girmiştir. 1991’e girilen yılbaşı gecesinde çekilişle otomobil veren Star 1, izleyicilerin yoğun ilgisi sebebiyle telefon santrallerinde krize neden olmuştur. Yalnızca çekilişle de kalmayıp, 1980’lerden beri yılbaşlarında dansöz programlarına yer veren TRT’nin tek dansözüne karşılık, Star 1 o gece ekrana 9 dansöz çıkarmıştır. Yılbaşında izleyicileri TRT’ye kaptırmamakta kararlı olan bu ilk özel televizyon, TRT’nin yılbaşı programında yer alan tek dansöz Buse Başar’ı ve Milli Piyango çekiliş sonuçlarını daha erken bir saatte ekrana getirmiştir. Bu olay ertesi gün Cumhuriyet gazetesinde şöyle yer almıştır:

Star 1, TRT’nin 00.20’de banttan yayınlacağı Milli Piyango çekilişini 22.15’te sonuç halinde

duyurdu. Sonuçları açıklayan sunucu amorti ve 22 kilo külçe altın çekilişlerini duyurduktan sonra 22 milyarı kazananı açıklayacağı sırada: “Sonuçları öğrenmek için gece yarısına kadar beklemenize gerek yok. Magic Box farkı budur” sözlerine yer verdi... Star 1, 22.50’de, TRT’nin “Yılbaşı Özel Eğlence Programı”nın 23.55’te verdiği tek dansöz Buse Başar’ı ekrana getirerek 8 dansözlü programını son anda 9 dansöze çıkardı. Her iki olayın sunuluşu sırasında da “diğer kanalı izlemeyin, bizi izleyin” sözlerine sık sık yer verildiği gözlemlendi... (Cumhuriyet, 1 Ocak 1991).

Daha sonra diğer haber metinlerinde de vurgulanan “Öteki kanalı izlemeyin, bizi izleyin!” sözleri, özel televizyon Star 1’in, TRT ile açık bir yarış içerisinde olduğunun ve onu geride bırakma isteğinin açık göstergelerindedir. Bu durum *Zaman* gazetesinde bir köşe yazarı tarafından şöyle yorumlanacaktır:

...Dekolte kıyafetler giymişler, kıyafetlerinin ekranda kendilerini ne kadar ucube haline dönüştürdükünün de farkında değiller. Yılışık ve müstehcene kaçan ifadeler kullanarak konuşmaktan çekinmiyorlar zaman zaman ellerindeki kadehleri kaldırıp seyirciye doğru selam veriyorlar. Bir de “öteki kanalı seyretmediğiniz için teşekkür ederiz” ya da “İşte Star 1 farkı” gibi yavan ifadelerle işportacıya bile yakışmayan bir ağızla konuşuyorlar. Yayın behimi duygulara hitap etmekte... (Kıvanç, 1991).

Star 1’in yılbaşı programı içinde yer alan otomobil çekilişinde telefon numaraları ilan edilmeden önce, bazı izleyicilerin televizyon kanalındaki ilgili numaraları aramaya başlamaları da eleştirilmiş ve işin içinde bir oyun olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, “PTT ile Magic Box arasında bir anlaşma mı var?” soruları gazetelerdeki haberlerde yer almıştır (Cumhuriyet, 2 Ocak 1991).

Her fırsatta yasal bir dayanağının olmadığı başta Cumhuriyet olmak üzere *Zaman* ve diğer gazetelerce ön plana çıkarılan Star 1’e yönelik yılbaşı eleştirileri ‘denetimsiz TV’ vurgulamaları ile şiddetlenecektir. “Piyangolu, bol dansözlü, sansürsüz Magic Box, TRT’nin tekelini kırdı: Denetimsiz TV Kazandı” şeklindeki dev başlıklı haberin spotunda şu ifadelere yer verilmektedir:

‘Denetimsiz yayın’ rahatlığıyla, TV izleyicisinin alışık olmadığı içerik ve görüntülerle yılbaşı gecesi programı hazırlayan Magic Box, izleyici açısından TRT karşısında başarılı oldu. (Cumhuriyet, 2 Ocak 1991).

Haber metinlerinde olduğu kadar yazarların da köşelerinde yer verdikleri Star 1’e karşı eleştirel yorumlarda, asıl hedef Cumhurbaşkanı Turgut Özal olmuştur. “Müptezel” (Kıvanç, 1991) diye tanımlanan yılbaşı yayınına karşı eleştiriler art arda dizilmektedir:

...Cumhurbaşkanı Turgut Özal, aile fertleriyle birlikte ev kıyafetlerine bürünüp, yanında Magic Box’un ‘esas patronu’ Ahmet Özal da bulunduğu için, sanırım Türkiye’nin bu ‘ilk özel televizyonu’nu seyretmiştir... Böyle bir temennide bulunmamın sebebi, Magic Box’un yılbaşı yayınlarının mükemmelliği değil. Tersine, belki Turgut Özal seyretmiştir de, yanındaki oğluna: “Bu ne oğlum, özel olmayı siz hayâyî ortadan kaldırmak şeklinde mi anlıyorsunuz!” diye sormuştur. Umudum bu.

... Pijamalı terlikli Özal, televizyonun karşısında oturmuş Magic Box’u seyredirken, sabrını koruyabildi mi ya da Semra Hanım ile Ahmet Bey hatırına sevinmiş mi göründü yayınlara acaba? Ya da ertesi gün telefonu açıp bir ara “milliyetçi” Yeni İstanbul gazetesini çıkarmış patron Kemal Uzan’a, TRT’nin başındayken “milliyetçi” olduğu sanılan Tunca Toskay’a “Yahu sizin niyetiniz ne? Memleketi nereye götürmek istiyorsunuz?” diye sordu mu?...” (Kıvanç, 1991).

İki farklı ideolojik duruşa sahip olmalarına rağmen, Cumhuriyet ve *Zaman* gazetelerinin Star 1 televizyonunun büyük ilgi ile izlenen yılbaşı programlarına karşı benzer eleştiriler yaptıkları görülmektedir. Her iki gazetenin de hem haber metinlerinde hem de köşe yazarlarının kaleme aldıkları yazılarında Star 1’in magazinsel sunumlara yer verilen bol renkli, dansözlü ve çekilişli bir yılbaşı programı yaptığı; ‘özel televizyon’

sıfatına sahip olması için yasal bir dayanağının olmamasına rağmen, kamusal yayıncılık yapan TRT ile ciddi bir yarış içerisinde olduğu vurgulanmıştır. Bu ortak vurguların yanı sıra, Zaman gazetesinin muhafazakâr duruşuna paralel bir şekilde ahlâk ve hayâ kavramları üzerine daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Sert bir şekilde hem Star 1 yönetimini, hem de yayınlara yönelik yasal bir engel getirmeyen siyasetçileri eleştiren Zaman, Star 1 yayınlarının toplumun genel ahlâkını olumsuz yönde etkilemekte olduğu yönünde haber ve yorumlara yer vermiştir. Zaman gazetesi köşe yazarı Taha Kıvanç'ın, Star 1 yayınlarının Türkiye'ye özgü değerler içermediği, millî ve milliyetçi bir duruş sergilemediğine dair eleştirileri, televizyonun sahibi Cem Uzan'ın babası Kemal Uzan'ın ve Genel Yayın Koordinatörü Tunca Toskay'ın da içinde bulunduğu tüm sorumlulara karşı yöneltilmiştir. Kıvanç'ın burada kullandığı 'milliyetçi' kavramına yüklediği anlamı ise, gazetecinin yazılarındaki genel 'değer' tanımlamalarını ve çalıştığı gazetenin genel yayın politikalarını göz önünde bulundurarak "sade, mütevazı, sınırları belli ve etik değerlere sahip" olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan Star 1'in yılbaşı programına yönelik haberlere bakıldığında ise, kanalın yasal dayanağının olmayışına sık sık vurgu yapıldığı; ancak, yayın içeriğine yönelik olarak, Star 1'in özel televizyon olması hasebiyle yayın politikasının TRT ciddiyetinden uzak olmasının tabii olarak karşılandığı görülmektedir. TRT ile Star 1'in bir yarış içerisine sokulduğu bu dönemlerde Star 1'in yılbaşı gecesi programı bağlamında Cumhuriyet'te yayınlanan haberin spotu şöyledir: "*Magic Box yılbaşı gecesi 'diğer kanal' olarak nitelediği TRT karşısında "popülist" bir yayın politikası seçiyor. TRT'den ayrılan elemanların çoğunlukta olduğu Star 1'in bu politikası "doğal" olarak nitelendiriliyor*" (Cumhuriyet, 3 Ocak 1991). Uzman görüşlerine yer verilen haberin ayrıntılarından ve gazetenin Star 1'e yönelik yayım içeriklerinden de anlaşılan şudur ki, Cumhuriyet farklı bir televizyon kanallarının varlığını olumlu bir şekilde karşılamış, ancak, bu varlığın yasal bir dayanağının olmayışının eleştirisini her fırsatta en şiddetli şekilde yapmıştır.

Savaş ve Medya

1991 yılına yüksek sesle giren özel televizyon, ocak ayında bu sesini daha da yükseltebileceği büyük bir fırsat yakalayacaktır. Televizyon kanallarının en etkili görüntüleri, en acıklı sahneleri ve yaşananları tüm sıcaklığıyla canlı olarak vermek suretiyle daima büyük sükse yaptığı -bugün de yapmaya devam ettiği- bir olgu o tarihte kendini gösterecektir: Savaş.

Savaş ve medya ilişkisi son yüzyılın en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Gazetelerde, radyolarda, televizyonlarda ve internette savaşa dair haberlerin işlenişi ve yayınlanacak olan görüntülerin seçimi büyük reyting kaygılarıyla gerçekleşmektedir. Bu kaygının da ötesinde, ekonomik ve politik erkler tarafından topluma korku yayma, algı yönetimi, güç gösterileri gibi amaçlar taşıyabilmektedir. Medyada yer alan her türlü savaş haberi ve görüntüsü, savaşın taraflarından birine propaganda yapmak suretiyle yardım eder. Dolayısıyla medya da savaşın taraflarından biri olur ve yapılan yayınlarla savaş hesaplarına meşruluk kazandırır.

Son çeyrek yüzyıla bakıldığında, savaş ve medya ilişkisinin tamamen ayrılmaz bir hale büründüğü görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri ise, Körfez Savaşı'dır. Bu Savaş'ın başrolünde, şüphesiz, savaşı canlı olarak yayınlayan medya kuruluşları vardır.

Körfez Savaşı ve Star 1 Yayınları

1990 yılının ikinci yarısında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle bir kriz yaşanmıştır. Bu kriz, ABD öncülüğünde, Birleşik Krallık, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır gibi 28 devletin askerî koalisyonu ile Irak arasında bir savaşa dönüşmüştür. Coğrafi yakınlık sebebiyle Türkiye'yi de önemli ölçüde ilgilendiren ve kayıtlara 'Körfez Savaşı' adıyla geçen bu olay, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de Amerikan televizyonu CNN'in edinip aktardığı görüntü ve bilgiler ile takip edilmiştir. Zaman gazetesi, Körfez Savaşı özelinde savaş ve medya ilişkisine "*Dünyanın İlk Naklen Savaşı*" başlığıyla şöyle dikkat çekmiştir:

CNN'in başarısı: Amerikan CNN televizyonu başta olmak üzere Amerikan televizyonlarının savaşı resmen ilan edilmeden önce duyurup naklen yayınlamakta gösterdiği başarının ABD Başkanı Bush'u şaşırttığı bildirildi. (*Zaman*, 18 Ocak 1991).

Cumhuriyet gazetesinin "TV Savaşını CNN Kazandı" başlıklı bir haberi ise, şöyle:

CNN, yalnızca haber vermekle kalmıyor, bir anlamda diplomatik mesajların ilk duyurucusu görevini de üstleniyor. ABD TV Şirketi, Körfez Savaşı Sırasında "enformasyon tekeli" kurarak Saddam'a karşı bir psikolojik savaş da yürüttü. (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 1991).

Doğrudan CNN'de izlenmesinin yanı sıra, Körfez Savaşı, Türkiye'de büyük ölçüde Star 1 yayınları aracılığıyla takip edilmiştir. Star 1 televizyonunun yayıncılık yaşamındaki, Körfez Savaşı gibi ilgi uyandıran bir olayın naklen görüntüleri ile yaptığı çıkışı, halkın devlet televizyonu dışında bir kanala olan yoğun talebi ile de ivme kazanmış ve sonunda bu özel televizyon yasal zemini olmasa da hem devlet hem de halk tarafından kabul edilen bir gerçeklik olarak gündeme oturmuştur (Özgen 2012: 430).

Yazılı basında da yoğun şekilde yer alan Körfez Savaşı haberlerinin büyük kısmı, Star 1'in yayınladığı haber ve görüntülere yönelik eleştirilerden ve Star 1 ile TRT arasındaki savaş yarışlarından oluşmaktadır. Cumhuriyet, "*TRT Star 1'in Peşine Takıldı*" başlığındaki haberin içeriğini şöyle şekillendirmiştir:

...Salı gününden itibaren CNN bağlantılı 24 saat canlı yayın yapan Magic Box, saldırıyı anında duyururken, TRT yaklaşık yarım saat sonra ilk haberi Türkiye'nin sesi radyosu aracılığıyla verdi... TRT yetkilileri, Körfez bölgesine uçak kalkışlarının iptal edilmesi nedeniyle yeni bir ekip gönderilemeyeceğini açıkladılar. Öte yandan Star 1, CNN bağlantısını çok iyi kullanarak ilk saldırı haberini anında yakalayıp Türkiye'ye duyurdu. Ve bu önceliğini gece yayını boyunca sürdürdü. Star 1 simültane tercüme konusunda da TRT'nin önünde yer aldı. CNN'in verdiği her haberi hemen hemen aynı hızla ve kelime kelime tercüme ederek akıcı bir haber bilgisi ulaştırdılar... (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 1991).

Star 1 ve TRT, savaşın en sıcak olduğu günlerde komşu ülke Irak'ta yaşananları sadece CNN'in görüntüleriyle izleyicilere duyurmuştur. Türk yazılı basınında ise, bu naklen görüntülerin nasıl bir ilgiyle izlendiği, kimin yayınlarının daha iyi olduğu, haber aktarımında Amerikan televizyon kanalı CNN'in büyük başarısı ve Avrupa medyasını nasıl geride bıraktığının eleştirileri yer almıştır. Öyle ki, Cumhuriyet gazetesinin bir haberinde, Turgut Özal, Bush'un kendisine telefon edeceğini CNN ekranından, Bush'un ağzından öğrenmiş ve bunun üzerine hemen makamına dönen Özal'ın telefonu çalmaya başlamış şeklinde bir bilgi yayımlanmıştır (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 1991). Bunların yanı sıra daha önce benzeri görülmeyen bir şekilde dünyanın 'canlı' takip ettiği bu savaşın ilk günlerinde pek de kimsenin farkına varmadığı bir gerçek yavaş yavaş tartışılmaya

başlamıştır: CNN'in Amerika yanlısı yayın yapması ve savaşın bu yayın tekelinde izleyicilere anlatılması. TRT bu konuda özellikle eleştirilecektir:

Magic Box ve TRT'nin savaşın ilk günlerinde sürdürdükleri 24 saat CNN bağlantılı yayını tepkilere yol açtı. Tepkilerde 'tek yanlı haber' üzerinde durulurken Prof. Korkmaz Alemdar da UBA'ya yaptığı açıklamada Amerikan TV kanalının savaş yanlısı, yanlıs ve abartılı haber verdiğini öne sürdü. (*Cumhuriyet*, 20 Ocak 1991).

Cumhuriyet gazetesinin bu haberine karşılık, Zaman gazetesi, tek kanaldan yapılan yayınların eleştirilerine daha geniş sütunlar ayırmıştır:

...CNN teknik olarak iyi olabilir, orada iyi örgütlenmiş de olabilirler ama bizim gibi bir ülke için oralardan doğru haber almak kesinlikle gerekliydi. TRT'nin, basının orada muhabirleri olmalıydı. Bu yapılmadı, kolaycılığa kaçıldı... Amerika tarafından denetimli ve yanlı haberler yayınlamaktansa, TRT'nin kendi imkânlarıyla derlemeler yaparak, çeşitli kişilerin değerlendirmelerini, görüşlerini alarak, yayım yapılabileceğini anlatan Prof. Dr. Alemdar, şunları söyledi: TRT CNN'in yayınıyla iyice savaş yanlısı bir haber yapıyordu. Bugün bir ara CNN'i kestiğinde daha temkinli hareket ediyordu. Politikayı başkaları belirliyor, uygulamayı başkaları yapıyor, onların etkisi altında kalmaktansa hiç değilse yeni yeni öneriler, düşünceler ortaya çıkar ama CNN'de de hiç yok. Tamamen kendi açısından, Türkiye bir savaşa katılırsa ne olur, nasıl karışmalıdır, bunun senaryolarını anlatıyor. Ama sizin söz hakkınız hiç yok... (*Zaman*, 20 Ocak 1991).

Prof. Dr. Aysel Aziz ile yapılan ve Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir röportajda ise, şu ifadeler yer almıştır:

... *Muhabir*: TRT televizyonu savaşa hazırlıksız mı yakalandı?

Aziz: Hayır, TRT de savaş öncesinde hazırlıklıdır. Ama savaş çıktıktan sonra hatta Star 1'den 24 saat sonra konuya ağırlık vermesi düşündürücüdür. CNN'in olabildiğince tarafsız yayın yapmasına karşılık, TRT'nin bir tek CNN'e bağımlı kalması, ister istemez, izleyicide tek yanlı yayım imajını doğurmuştur.

Muhabir: TRT'nin eleştirilen bu yayım yöntemi, acaba siyasal iktidarın Türkiye'yi adım adım savaşa götürme çabasını gizlemek için yapılmış olamaz mı?

Aziz: Böyle bir amaç kanımca düşünülebilir. Körfez Savaşı konusundaki siyasal gelişmelere bakıldığında da bu amacı görmek mümkün. Haber ağırlıklı olmayan ve yasallığı tartışılan Star 1'in de TRT televizyonunun da aynı kanala CNN'e bağımlı kalmaları, sanki bana her iki kanalın da aynı üst kanaldan yönlendirildiği izlenimini veriyor. Ama diyeceksiniz ki, biri sansür uyguluyor, öteki uygulamıyor. Bunun amacının da Star 1'in gerçekten tarafsız olduğu imajını yaymak, özel televizyonculuğu meşrulaştırmak olarak anlamak yanlış bir değerlendirme olmaz... (*Cumhuriyet*, 24 Ocak 1991).

14 Şubat'ta Zaman gazetesinin manşete taşıdığı haber, "İletişimin Körfez'deki Olumsuzluğu" olacaktır. Prof. Dr. Hıfzı Topuz'un açıklama ve yorumlarının yer aldığı haberde, Tozup, 'haber ağlarının Batı ve ABD'nin çıkarları doğrultusunda işlediğini' ve 'savaş basınının galeyana geldiğini' vurgulayacaktır:

... İletişim araçları insanları birbirine yaklaştırır ve savaş ihtimalini ortadan kaldırır. Bu kez öyle olmadı. İletişim araçları Körfez Savaşı'nın çıkmasında çok etkin bir rol aldı. (*Zaman*, 14 Şubat 1991).

Magic Box'ın ve hemen ardından TRT'nin CNN'de bağlanarak Körfez Savaşı görüntülerini ekranlara getirmeleri Türkiye'de gerçek anlamda bir 'ulusal radyo ve televizyon yayıncılığı'na duyulan gereksinimi ortaya koymuştur. Yayıncılık adına ulusal bir kimlik ve bakışın gerekliliğine dikkat çeken gazeteciler, bu durumu köşelerinde Körfez Savaşı örneği üzerinden şöyle tartışmışlardır:

Gelişmiş teknolojisi ve uzman personeli ile CNN, kimi TRT haber yöneticilerinin TV1[TRT]'de defalarca belirttikleri gibi insanı kışkıracak biçimde savaşın ayrıntılarını yansıttı. Ama kim ne derse

desin, Körfez'deki savaş olaylarını kendi açısından yansıtan ve Amerikan silahlı gücüne ve görüntüsüne haksız rekabetle tüm dünyada çok önemli katkıda bulunan CNN'e TRT'nin, ekranını sonuna dek açması, zaman zaman bu yayını çevirişiz nakletmek gibi büyük bir çaresizliğe düşmesi ve hatta CNN'in kendi gücünü anlattığı ve neredeyse bir reklam filmi özelliği taşıyan spotlarını yayınlaması ise, zavallılığı bir başka örneğini oluşturdu... Savaşla beraber tüm TRT spikerleri ve sunucuları söze, "CNN ile anında şunu izliyoruz, bunu izliyoruz" diye başladılar. Tüm dünya televizyonlarının CNN'e bağlanıp savaş haberlerini verdiklerini de vurgulamadan yapamadılar. Oysa kendi ulusal radyo ve televizyon yayıncılığını geliştirmiş kimi ülkelerde CNN'den yararlanıldı, ama CNN'e bağlanılmadan yayın yapıldı... Yeni düzende ABD siyasal ve ekonomik alanlarda diğer ülkeler üzerinde daha sık egemenlik kurmakla yetinmeyecek, kitle iletişiminde de etkisini arttıracak yeni CNN'lerle gücünü tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışacak... Savaş ekranı bize bunun örneklerini tüm ayrıntılarıyla gösterdi. Ülkemizde özel radyo ve TV tartışmaları yapılırken, özerkleşmesini istediğimiz TRT'yi acaba bu 'savaş ekranı'nda tümünden yitirdik mi? (Öngören, 22 Ocak 1991).

Köşe yazarları, Körfez Savaşı'na yönelik sosyo-politik ve ekonomik eleştirilerde bulunmalarının yanı sıra, 'göz göre göre' yapılan kısımların etik boyutuna da dikkat çekmişlerdir. Görsel-işitsel medya ile birlikte Savaş'ın tüm çıplaklığıyla görünür olması (ya da öyle görüldüğünün düşünülmesi) büyük bir şaşkınlık ve merak duygusu uyandırmış, gün geçtikçe de bu duygunun yerini kanıksama ve duyarsızlık almıştır. İlhan Selçuk bu durumu, köşesinde 'Televizyonlu Savaş' başlığı altında şu sözlerle eleştirmiştir:

...Savaş odamızda, yumuşacık koltuğumuzun karşısında; savaş kararı verenler bir bir ekrana çıkıyorlar; hepsi de ceketli, kravatlı, uyar suratlı, ağızları laf yapan ciddi adam görüntüsündeler. Ama söylediklerinin haklılığına kendilerinin de inanmadığını yansıtan bir havaları yok mu? Tümünü de anasının gözü.. Profesyonel...

Eskiden savaş insanların çoğunluğuna bu kadar yakın değildi; düştüğü yeri yakardı; din uğruna, vatan için, halk adına savaş yapıldığına çoğu kişi inanırdı; sanki bir "moral" değeri var gibiydi savaşın; çağımızda maskesi düştü, iskelet suratında oyuklaşan gözleri anlamsızlaştı; televizyonlu odalarımızda fındık fıstık yiyerek, viskilerimizi yudumlayarak izlediğimiz savaşın hiçbir ahlâki değeri, moral yanı, inanılacak yönü olmadığını iyice biliyoruz. Bir varil ham petrolün fiyatını tekelinde tutmak isteyen "büyük patron"un insanları robot gibi kullanması, katliamın soysuzluğunu artırıyor; diktatörün Allah'a sığınması da halkına karşı acımasızlığını bağışlatacak hiçbir kutsal boyut taşımıyor." (Selçuk, 1991).

Savaş görüntülerinin televizyondan canlı izlenmesinin cazipliği, habere daha çabuk ulaşma düşüncesi ve görsel-işitsel medyanın izleyiciler üzerindeki etkisi, savaş dönemi boyunca birçok ülkede yazılı basının okunurluğunu düşürmüştür. "*Savaş TV'si Basını Zorladı*" başlığıyla *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haberde, insanların savaşı takip etmek için televizyona yöneldiklerinden, savaş süresince yazılı basın reklam kaybettiğinden ve tirajlarının düştüğünden bahsedilmiştir; ancak, kimi Avrupa ülkelerinde, "*ekran basına lokomotif olmuş*" ve halk televizyonlarda yayınlanan görüntülerin gazeteciler tarafından yapılan yorumlarını okumak için gazete bayilerine koşmuştur (*Cumhuriyet*, 12 Şubat 1991).

Zaman gazetesinin haberine göre ise, savaş yayınlarıyla müşterilerini kendisine çeken televizyonlara karşı, gazeteleri ayakta tutan promosyonlar olmuştur:

Savaşın ilk başladığı 17 Ocak Perşembe günü gazete satışlarında bir kıpırdanma görülsede de bu sürekli olmadı. Satışlarda ise, promosyonlar ile ilave gazete ve dergiler yüz güldürdü (*Zaman*, 30 Ocak 1991).

Türkiye'nin ilk özel televizyonu olarak yayın hayatına hızlı bir giriş yapan Star 1/Magic Box televizyonu, saldırıların -özellikle- ilk üç günü 24 saat savaş bölgesinden naklen yayın yapan CNN'in görüntülerini yayınlarken izlenirliğini arttırmaya devam etmiştir. Böylece, bu savaşın Türkiye'deki kazanımı Star 1 olmuştur.

Star 1'de Spor Yayınları

Star 1'in en çok ses getirdiği ve yoğun izleyici ilgisini üzerine çektiği yayınlarından biri ve sürekli olanı naklen verdiği futbol maçlarıdır. Özel televizyonun ilk naklen futbol maçı yayını Kölh'de oynanan Galatasaray-Fenerbahçe maçı olmuş ve maç öncesi yoğun bir şekilde bu karşılaşmanın reklamları yapılmıştır. Maç yayınının ertesi günü ise, gazetelerde Magic Box'ın spor karşılaşmalarına yönelik gelecek vaat etmediği üzerinde durularak sert eleştirilere yer verilmiştir:

Magic Box, ilk naklen yayınında çok hata yaptı. İlk olması nedeniyle bazı hatalar hoş görülebilir. Ama bu denli hatalarla dolu bir maçı kimse beklemiyordu. Görüntüler çok yetersizdi ve spikerler bir türlü futbolcu isimlerini seçemediler... Sonuç olarak Magic Box ilk yayınında gelecek günler için ümit vermedi. (Tükenmez, 1990).

...Türk seyircisi görüntüleri beğenmedi. Maçı izleyenler servisimizi telefonla arayıp en çok kameranın karşılaşmayı iyi takip edemeyişinden, spikerin hatalı yorumlarından ve reklamların sıklığından yakındılar. (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1990).

...Magic Box'ı şikâyet edenleri çileden çıkaran, maçın en önemli bir anında pat diye giriveren ilanlar. Eee ne yapalım, ticari televizyon da böyle işte. Adamlar para saymışlar, elbette onu kat kat çıkaracaklar. Yayın satacaklar, ilan alacaklar, onun yanı sıra anten pazarlayacaklar. Ekran her yanı ile ticaret kokacak elbette. Devlet televizyonunun tekelciliği varsa, işte bu ticarî televizyonların da kokarcılığı var. Ne yapalım, alışıcağımız elbette pat diye maçın içine edecek ilanlara da. (Cumhuriyet 5 Ağustos 1990).

İlk naklen futbol maçı yayınında başarısız bir görüntü oluşturan ve eleştirilen Star 1, bu eleştirilere ve 'umut vaat etmiyor' ifadelerine rağmen, büyük kazançlar ve ün elde edeceğini düşündüğü futbol yayınlarının peşini bırakmayacaktır. "Magic Box Avrupa Kupası'nda" başlıklı haberde, özel televizyonun ulusal ve uluslararası spor karşılaşmalarını yayınlamakta ısrarlı olduğu vurgulanacak ve Star 1 Spor Sorumlusu Turgut Koloğlugil'in, spor yayınlarını 1 Ekim 1990 tarihinden itibaren düzenli şekilde ekrana getirecekleri bilgisini verecektir (Zaman, 12 Eylül 1990).

Star 1, TRT'nin elinde bulundurduğu yayın haklarına olabildiğince ortak olmak için büyük paralar harcamış ve kritik anlaşmalar yapmıştır. Naklen yayın tecrübesizliğini geride bırakan Star 1, izleyici potansiyeli her zaman yüksek olan futbol maçlarının 1991-1992 sezonunun yayın haklarını almak için adeta savaş vermiştir.

"Magic Box'la TRT Yine Kapaşacak" ve "TRT'yan çizince Star 1 devrede" başlığıyla verilen haberlerde dört büyük takımın (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray, Trabzonspor) 'peşinde koşan' TRT'nin, Anadolu kulüplerine 'yüz vermemesi' yadırganacak ve maçlarını naklen yayınlamak için Star 1'in bu kulüplerle görüşmeler yapacağı bilgileri verilecektir:

... Geçen yıl 4 büyüklerle anlaşan Star 1, bu yıl da Anadolu kulüpleriyle anlaşma sağlayarak TRT'nin elinde bulunan son kozu da kullanma hesapları yapıyor. Kulüp yöneticileri, TRT'nin bu zamana kadar kendilerini sömürdüğünü, artık bundan sonra kolay lokma olmayacaklarını açıkladılar... (Zaman, 9 Ağustos 1991)

Futbol karşılaşmalarını naklen yayınlayan televizyonların, yayın niceliği ve niteliği gittikçe daha büyük önem taşımış ve TRT ile Star 1 daima bu ölçütlerle karşılaştırılmıştır. Artık maç skoru kadar, televizyon kanallarının maç yayın sayısı da takip edilir hale gelmiştir:

Magic Box 2-1 öne geçti! (Cumhuriyet, 4 Eylül 1990).

Magic Box TRT'ye fark attı! Maç naklen yayınlarında Magic Box TRT'yi atlattı. Fenerbahçe'den sonra Galatasaray'ın da Avrupa kupası 1. Tur karşılaşmasının banttan yayın hakkını alan Magic Box, naklen yayınlardaki prestijini arttırdı. Daha önce TRT tarafından naklen yayımlanacağı duyurulan Galatasaray'ın Eisenhüttenstadt ile Almanya'da yapacağı maçın federasyon tarafından iptal edilmesinden sonra Magic Box devreye girerek bant yayını için TRT'den daha fazla fiyat verdi, bu maçı da almış oldu. (*Cumhuriyet*, 14 Eylül 1991).

Maç yayınlarından kazanç sağlayanlar sadece televizyon kanalları, futbol kulüpleri ve TFF olmamıştır. Star 1'i izleyebilmek için çanak anten satın alan bazı oteller, kahvehaneler ve birahaneler, bu özel televizyondan naklen yayınlanan maçları belli bir giriş ücreti karşılığında izletmiştir:

İlk özel televizyon olan Magic Box'ın maç yayınlarını bazı oteller ile birahaneler ve kahvehaneler 2-3 bin lira giriş ücreti olarak izlettirmeye başladı. TV 1'den verilmeyen ancak Magic Box'tan naklen yayınlanan futbol karşılaşmalarına olan ilginin her geçen gün artması üzerine Samsun'daki bir otel maçı izlemek isteyenlerden 3 bin lira giriş ücreti almaya başladı. Otel idaresi maç izlemek isteyenlere 2 bin lira karşılığında bir de meşrubat içme zorunluluğu getirdi... (*Cumhuriyet*, 3 Ekim 1990).

Televizyon kanallarının izlenirliğini daima artırmış olan spor müsabakalarını -bilhassa futbol karşılaşmalarını- yayınlanmanın kendilerine sağlayacağı faydanın farkında olan Star 1 yönetimi, yayıncılık hayatına girdiği ilk yıldan itibaren bu alana ağırlık vermiştir. Star 1'in yurtiçindeki ve yurtdışındaki futbol maçlarının yayınları ile ilgili gazetelerde yer alan haber ve yorumlara bakıldığında, yine TRT ile bir kıyaslama içine girildiği ve eleştirilerin daha çok yayın kalitesi ve reklam yoğunluğu üzerinde olduğu görülmektedir. Yayın içine yerleştirilen reklamların yoğunluğundan dolayı şikâyetlerde bulunulsa dahi, bu durum, Star 1'in 'özel/ticarî televizyon' statüsünde yayın yapıyor oluşunun doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Özel televizyonlara yönelik bu düşünce, onların genel olarak algılanma biçimini de ciddi seviyede biçimlendirmektedir. Öyle ki, özel televizyonun ticarî getiri sağlayacak olan yayın içeriklerine yer vermesi, içeriğinde kendisi veya verilmiş biçimi rahatsız edici dahi olsa, 'doğal' olarak görülmektedir. İlk özel televizyon olan Star 1 ile ortaya çıkan bu durum, 'yayıncılıkta sorumluluk' hususunu akla getirmekte ve özel televizyonlar üzerinde düzenleme ve denetleme ihtiyacına işaret etmektedir.

Siyasî Seçimler ve Star 1

Medya, siyasî parti seçimlerinde propaganda aracı olarak kullanılmaya oldukça elverişlidir ve seçmen kitlesi üzerinde ciddi etkiye sahiptir. TRT'nin tek olduğu ve 'hükümetin yayın organı' gibi algılandığı dönemdeki siyasî seçimlerde yayınlar hükümet ağırlıklı olmuş ve muhalif seslere ayrılan süre kısa ve yetersiz görülmüştür. Star 1'in yayın hayatına başlaması, TRT tekelini kırmış; ancak, Hükümet Partisi olan ANAP'ı desteklemesi eleştirilen özel televizyon, seçim dönemlerinde çokseslilik beklentilerini karşılayamamıştır. Bununla birlikte, yeni televizyon kanallarının kurulması da gündeme gelmiştir.

"Seçimlik' Parti Televizyonları" başlığıyla hazırlanan haberin spotları şöyledir:

"ANAP'a seçimlerde destek vermesi beklenen Magic Box, ekim ayında Star 1'e ikinci bir kanal açmak için hazırlık yapıyor.

SHP Genel Sekreteri Günay, özel TV için çalışmaların sürdüğünü ve DYP'nin de bu proje içinde yer alabileceğini belirtiyor.

DYP seçimlere Bursa Milletvekili Cavit Çağlar'ın kuracağı özel TV ile girmeyi hedefliyor. Çağlar, 'SHP ile hiçbir işe girişmem' diyor."

'Yasal dayanağı olmadan yayın yapıyor' eleştirileriyle sık sık karşılaşan Star 1'in, üstelik seçim dönemlerinde hükümet partisini desteklemesi, yeni özel televizyonların kurulması fikrini daha da güçlendirmiş ve özellikle siyasî partiler bunun için harekete geçmeye başlamışlardır. Gazetelere konuşan dönemin DYP Milletvekili Cavit Çağlar, kurmayı planladıkları televizyon kanalıyla ilgili şunları söylemiştir:

...Bu, partinin yayın organı şeklinde bir televizyon olmayacak. Tamamıyla ticarî bir televizyon kuracağım. Çalışmaları son aşamaya getirdik, biz ANAP gibi 'korsan yayın' yapmak istemiyoruz ama yasada da değişiklik yapılmıyor... (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1991).

"ANAP'ın Kozu: Star"

Ahmet Özal'ın Star 1'in ortağı olması nedeniyle, bu özel televizyonun ANAP'a destek vermesi öngörülen ve muhalefet tarafından sık sık dile getirilen bir konu olmuştur. Seçmene televizyonlardan seslenmenin uyandıracacağı etkiyi göz önünde bulunduran muhalif siyasiler, böylece kendilerinin de özel televizyonlar kurma çalışmalarına giriştikleri açıklamıştır:

... SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ertuğrul Günay: "Bir genel seçime Magic Box bir yandan, TRT bir yandan giremeyiz. Bu iki kuruluş da ANAP'ı açıktan destekleyeceklerdir. Bu nedenle bizim SHP televizyonunu kurmak diye bir sorunumuz yok. DYP de katılabilir" dedi. (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1991).

ANAP' seçimlere, TRT ve Ahmet Özal'ın da ortak olduğu Magic Box desteğiyle girecek. Tarafı tutumuyla siyasî çevrelerden tepki alan Magic Box'ın ANAP'ın en büyük kozu olduğu kaydediliyor. Magic Box, Star 1'i haber ağırlıklı yapıya kavuşturmayı hedeflerken, magazin-sinema-aktüalite konularını ekim ayında yayına başlaması düşünülen Star 2'ye kaydırılacağı ifade ediliyor... Star 1 Haber Müdürü Erhan Akyıldız, şimdilik seçimlere yönelik bir çalışmaları olmadığını söyledi. Akyıldız, haber politikasına ilişkin resmi patron Cem Uzan'ın müdahalesinin olmadığını da belirtti." (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1991).

Muhalefet partileri, ANAP'ın, bir yandan TRT bir yandan da Star 1 tarafından destekleneceği, bu durumun ise, kendilerine seçmen kaybettireceği kaygısıyla çözüm üretme yoluna gitmişlerdir. Muhalefet partilerinden belediye başkanlarının, tek taraflı yayıncılığa karşı çanak antenlere müdahale edeceklerine dair sözleri gazetelere şu şekilde yansımıştır:

ANAP'ın, erken seçim için TRT'nin yanı sıra ağırlıklı olarak Star 1'den propaganda yapacağı ve Ahmet Özal'ın ortak olduğu Magic Box'ın Star 1 kanalını ANAP propagandası için seferber edeceği haberleri SHP VE DYP'li belediye başkanları tarafından tepkiyle karşılandı. Star 1 yayınlarını Türkiye çapında yaklaşık 25 milyon izleyiciye ulaştıran muhalefete mensup belediye başkanları, ANAP propagandasına ağırlık veren yayınlar yapılması halinde yansıtıcı çanakları devre dışı bırakacaklarını belirttiler. (Cumhuriyet, 19 Ağustos 1991).

TRT'nin yanı sıra Star 1'in de ANAP'ı desteklemesi kaygısını taşıyan siyasî partilere, özel televizyon cazip bir teklifle gitmiştir: Propaganda amaçlı reklam. Büyük partilerden bazıları bu öneriyi kabul edip reklam filmleri hazırlamaya koyulurken, Star 1, propaganda reklamlarından gelirini arttırmak için küçük partilerin de yüzde elli indirim ile tanıtımlarını yapacağını açıklamıştır:

SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ertuğrul Günay, seçim öncesinde her türlü araçtan yararlanabileceklerini belirterek, Star 1'in önerisine olumlu baktıklarını söyledi: "Şu an araştırıyoruz,

koşulları uygunsa Star 1'den neden yararlanmayalım? Magic Box ticarî bir kuruluş, olaya böyle bakıyoruz” dedi. YSK'nın Star 1'e yönelik uyarısını da dikkate alacaklarını kaydeden Günay, “Eğer Star 1 adil bir yayın politikası izlemezse, ona karşı çıkarız” dedi. (*Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1991).

Siyasî partiler ve Star 1 arasında bu hareketliliğe karşı, Yüksek Seçim Kurulu'nun özel televizyonlara propaganda yasağı getirmiş ve partililerin sadece TRT'den faydalanabileceğini duyurmuştur. Bu haber gazetelerde şu şekilde yer almıştır:

YSK Başkanı Orhan Yalçınkaya, özel televizyonların erken seçim yasakları süresince propagandaya yönelik yayın yapamayacaklarını bildirdi. Yalçınkaya: “Özel TV kuruluşlarına seçim sırasında ilan verilmesi ya da propaganda amaçlı kullanılmaları söz konusu olmayacaktır” dedi. (*Zaman*, 28 Ağustos 1991).

Tüm yasal boşluk engel ve kısıtlamalara karşın, her fırsatta, Alman yasalarına göre yayın yaptıklarının altını çizen Magic Box yönetimi, YSK'nın seçim yasakları için de bu durumlarının altını çizmiştir. *Zaman* gazetesinin “YSK'nın ikazı Magic Box'ı etkilemiyor” üst başlığıyla verdiği haberde, Star 1 Genel Müdürü Yekta Okur'un “*Parti reklamlarına açığız*” sözü manşete taşınmıştır (*Zaman*, 7 Eylül 1991).

Star 1'in seçimlerle ilgili yayınlara başlamasıyla birlikte, muhalefetin öngördüğü gibi yayınlar ANAP lehinde gerçekleşmiştir. Bu durum, *Cumhuriyet*'te ‘*Tarafli Seçim Yayını Başladı*’ başlığı altında şöyle yorumlanmıştır:

Ahmet Özal'ın televizyonu Star 1, haber bültenlerinde tam beklendiği gibi ANAP lehine devreye girdi. Önceki akşam Başbakan Mesut Yılmaz'ın Demirel hakkında söylediği en ağır suçlamaları 15 dakika yayınladıktan sonra, Demirel hakkında ANAP yanlısı yazarların yazdıkları kötüyeci ve öfke çekici yazıları yayınlamaya başladı... Bu ‘yanlı yayıncılık’ örneği bakalım siyasî hayatımızı nasıl etkileyecek? Bu arada Star 1'in yayın politikası Özal ailesinin en çok kimden çekindiğini de ortaya koyuyor. Şimdilik kafalarını Demirel'e takmış durumda oldukları anlaşılıyor... (*Cumhuriyet*, 4 Eylül 1991).

Star 1'in DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel aleyhindeki yayınlarına Demirel sessiz kalmamış ve Star 1'i protesto etmiştir. Bu haberi manşetten duyuran *Cumhuriyet* şu başlığı atacaktır: “*Demirel'den Star 1'e Savaş*”, “*DYP lideri bütün ilanları kesti, açık oturuma çıkmama kararı aldı*”. Haberin spotunda ise, şöyle: “*Star 1'in tarafli yayınlarına yönelik Ahmet Özal'in ortaklarından Kemal Uzan ve Cem Uzan'a telgraflar çekerek, özel televizyonun haberciliğini kınadı: “Bu demokrasi ve dürüst habercilikle bağdaşmıyor”*” (*Cumhuriyet*, 6 Ekim 1991).

Siyasî seçimlerle birlikte ilk özel televizyon Star 1'in ANAP lehine yayınları ve Özal ailesi ile yakın ilişkisi *Cumhuriyet* gazetesinde: “*Magic Box, Cumhurbaşkanı ve ailesine dokunmayacak tüm siyasi reklamları alacak*” üst başlığı ve “*Özal'a dokunmak yasak*” başlığı ile eleştirilmiştir (*Cumhuriyet*, 12 Eylül 1991).

ANAP'ın Star 1'de yayınlanan parti reklam filminde 12 Eylül darbesinin görüntüleri ve dönemin Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) Lideri Alparslan Türkeş ile Doğru Yol Partisi (DYP) Lideri Süleyman Demirel'in fotoğrafları yer almıştır. Gazetelerde, bunlar ‘terör’ görüntüleri olarak nitelendirilmiş ve filme yönelik tepkilere yer verilmiştir: “*Star 1 reklamına tepki*”, “*Terör görüntüleri içinde Demirel ve Türkeş yer alıyor*” (*Zaman*, 24 Eylül 1991).

Gazetelerde ‘Özel TV Nasıl Olmalı?’ Tartışmaları

Star 1’in yayın hayatına başlamasının ardından, ‘Türkiye’de özel televizyon’ hukukî ve sosyolojik boyutlarıyla tartışılmaya başlamıştır. Köşe yazarları ve bilim insanları, gazetelerde, devletten bağımsız, ticarî amaçlı kurulan bu televizyonun nasıl legalleşeceğini, yayın içeriklerinin ne boyutta özgür olacağını, özgürlüğünün yanı sıra sorumluluklarının neler olacağını konuşmaya; siyasîlerle ilişkilerini ve Türkiye’nin gelecekteki yayıncılık hayatına nasıl bir etkisinin olacağını tartışmaya başlamışlardır.

Cumhuriyet’te ‘özel televizyon’u tartışan ilk isimlerden biri Hıfzı Topuz olmuştur. Topuz, yazısında: “... *Yeni bir yasa tasarısının hazırlanmasından önce bu kurulun [RTYK] bağımsızlığını ve yansızlığını sağlayacak bir düzenlemeye gidilmesi gerekir. Ondan sonra sıra gelir özel televizyonların koşullarını saptayacak yeni bir yasa tasarısının hazırlanmasına*” (Cumhuriyet, 3 Eylül 1990) diyerek, öncelikle yasal zeminin oturtulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ertesi gün Mahmut Öngören’in köşesine taşıdığı, Star 1 ile ilgili konu ise, ‘*Herkese Bravo!*’ başlığı ile bu ilk özel televizyonun hem yasal boşluktan faydalanan konumu, hem de PTT’nin Star 1 yayınları için hazırladığı zemin olmuştur. Star 1 ile ilgili gazetelerde yer alan haber ve makalelerde Özallar ile Star 1 ilişkisine sık sık vurgu yapılmakta ve bu ilişki dolayısıyla televizyonun yasadışılığının örtbas edilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir:

Bravo Magic Box’a! Devletin radyo-TV ile ilgili yayın tekelini deldi. Kimsenin gıky bile çıkmadı... Bu yasadışı işleme hiç karşı koymayan tüm diğer resmi makamlara da bir başka Bravo çekmekte yarar var. Sayın Özal’ın oğlunun parmağı bulunan ‘özel TV girişi’ni böylece yasallaştırılıyor. Bu sözde yasallaştırma işlemine emeği geçen herkese bravo! (Öngören, 4 Eylül 1990).

Türkiye’de ‘özel radyo-TV’ kurulması için yasal düzenlemeler yapılırken, radyo-TV yayıncılığımızın ulusallığı çok daha açık biçimde yok olup gidecektir. Çünkü ülkemizdeki özel radyo-TV yayıncılığı yerli ya da yabancı sermaye sahibi tekeller tarafından gerçekleştirilecek... Magic Box örneğinde gördüğümüz gibi, bu büyük sermaye sahibi tekeller Türkiye’nin ulusal yayıncılık çıkarlarını değil, kendi kasalarının çıkarlarını düşünerek radyo-TV yayınlarını düzenlemeyi amaçlayacaklardır. (Öngören, 18 Eylül 1990).

Kendini “ilk özel televizyon” olarak tanıtıyor. Dünyada değil, Türkiye’de ‘ilk’! Öyleyse “Türkiye’nin ilk özel televizyonu” Türk kanunlarının nasıl dışında olabiliyor? Sahipleri Türk vatandaşı, geliri Türk vatandaşlarının ödedikleri reklam bedelleri, hitap ettiği kitle Türkiye’nin halkı, teknik ulaşım yardımını PTT yapıyor, programların hazırlanışı bütün telefonları (sırasında) felç edecek kadar içimizde cereyan ediyor; ama sorumluluk açısından Türkiye’nin dışındaymış muamelesi görüyor? Anlaşılır şey değil. ‘Yayın alanı’ ölçüsü aldatıcıdır; “Star 1” bugün Türkiye’de TRT’nin her kanalından fazla seyrediliyor. Bir cümlelik bir tasrih hükmüyle olayı kontrol altına almak mümkün iken, onca tahribatına rağmen nasıl ve niçin teşvikçi olunuyor? ANAP’a sadece bunun vebali yeter. (Selim, 1991).

TRT’nin tartışılan bağımsızlığına karşı özel televizyonların daha özgürlükçü olacağı fikri ve umudunu taşıyanlar için, bazı konularda Star 1, bir hayal kırıklığı olarak görülmeye başlamıştır. Sanat, siyaset ve gündeme dair konuların ağırlanıp konuların tartışılması şeklinde bir formata sahip olan ‘Kırmızı Koltuk’ adlı televizyon programı, ‘Çöküntü’ başlıklı köşe yazısıyla eleştirilmiş ve Star 1’in “sözde” özgürlüğüne yönelik şu ifadeler kullanılmıştır:

Magic Box’ın Kırmızı Koltuk adlı yapımı çöküverdi. Hem de salt bir pazar günü yayınlanan bölümü değil, tümünden... Son bölümde İnsan Haklar Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı özellikle işkence konusunu örnekler ve belgelerle gözler önüne seriyordu. Helvacı ile Kırmızı Koltuk kayıt edildi ama yayın günü geldiğinde yayınlanmadı. İşkence konusu Magic Box’a da çok geldi. Hani nerede Magic Box’taki özgürlük? Herhalde gayri resmi özel televizyonun sahip olduğu özgürlüğe imrenenlerin

hevesleri kursaklarında kalmıştır... (Öngören, 5 Mart 1991).

'İktidarın yayın organı' gibi hareket etmekle suçlanan TRT'nin karşısında, -resmî dayanağının olmayışı üzerindeki eleştiriler bir kenara bırakılarak- daha 'özgür' bir duruşla var olacağı ümit edilen Star 1'in, Özgören'in köşe yazısında belirttiği gibi bir müdahaleyi kabul etmesi 'hayal kırıklığı' olarak algılanmıştır. Söz konusu köşe yazısındaki ifadelerden de açıkça anlaşılacağı gibi, özel televizyonların baskıya maruz kal(a)maması veya kalsa dahi daha özgürlükçü bir tutumla yayınlarını yapması beklenmektedir. Buradan hareketle, iletişim ve hukuk alanındaki akademisyenler ile gazeteciler dünya ülkelerindeki örnekleri de göz önünde bulundurarak, sorumluluk' ve 'özgürlük' kavramlarını çerçevesinde, özel televizyon yayıncılığının nasıl olması gerektiğiyle ilgili 'ideal yayıncılık' konusuna eğilmeye çalışmışlardır. Bu konuyla ilgili görüşler *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerine şu şekilde yansımıştır:

Batı haber tekellerinin tek yönlü bilgi akışından kurtulabilmenin ve özgür bilgilendirme sürecinin başlatılabilmesinin ilk koşulu, TRT'nin özgürce çalışabileceği siyasal ve sosyal ortamın hazırlanmasıdır. (Tekinalp, 1990).

Özel TV'ler konusunda izin ve denetim yetkilerinin, çeşitli ülkelerde 'bağımsız idarî otorite' olarak nitelenen organlarca yerine getirildiği gözlenmektedir. Bu organlar baştan konulan kurallara aykırılığı saptadıklarında yayını durdurma, izni geri alma, para cezası uygulama gibi yaptırım yetkileri ile de donatılmışlardır. (Tan, 1991).

Radio ve televizyonun devlet tekelinde tutulması, bu iki önemli ve güçlü iletişim aracının 'kötü amaçlı' kullanılabilmesi endişesiyle yakından ilgili. Ancak, uzaydan dağıtılan yayınların kolayca alınabilmesi ve video gibi teknolojik gelişmeler, bu alanda fazla tutucu olmayı fiilen imkânsız kılıyor. Siz izin vermeseniz bile, bu ülke sınırları dışında kurulan istasyonlardan yapılan radyo-televizyon yayınları, vatandaşların alıcılarına kadar ulaşabiliyor. Transistörlü radyo devrimi ile çanak antenin keşfinden sonra 'devlet tekeli' üzerinde ısrarın bir anlamı kalmadı... [Yayıncılıkla ilgili] muhalefetin ve aydın kesimlerin, başıboş ve keyfi uygulamalara meydan vermeyecek bir hassasiyet içinde olmalarında yarar var. Bizi bu düşünceye sevk eden, bazılarında göre 'tekeli fiilen delen', bazıları için de 'korsan yayın yapan' Magic Box'ın durumudur. TRT'nin beş kanalla rekabet etme ihtiyacını hissedilen ilk özel televizyon, bunun yolu olarak müstehceni en bayağı sınırlara kadar götürmekten çekinmeyen bir yayıncılık anlayışına saplanmıştır... Magic Box ekranlarında her gün yayınlanan dizi ve filmlerde, bayağılık, görüntü ve söz olarak paçalardan akmaktadır. Yeni özel istasyonlar, birbirleri ve TRT ile rekabeti aynı alanda seçerlerse, ortaya çıkacak curcuna, kültür yozlaşması yanında ahlâk erozyonunu da hızlandırabilir... (Koru, 1991).

Okur Köşesi'nden

Star 1 yayınları politikacılar, gazeteciler ve bilim insanlarının yanı sıra, vatandaşlar tarafından da çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Televizyon yayınlarının asıl hedef kitlesi olan halk, yayınların izlenme rekorları kırmasına sebep olmuş; ancak, yayın içerikleriyle ilgili eleştirilerde de bulunmuşlardır. Star 1'e yönelik yapılan vatandaş eleştirilerinin, yayın içeriklerinin ahlâkî yönü ile ilgili olduğu görülmektedir. *Cumhuriyet*'te okurların mesajlarının yer aldığı bir bölüm olmamasına karşılık, *Zaman* gazetesindeki 'Okur Köşesi'ne gönderilen ve burada yayımlanan Star 1 ile ilgili iletilerden bazıları şöyledir:

Şu TV'nin umursamazlığını, saygısızlığını anlatacak kelime bulamıyoruz. Seviyesiz aile örnekleriyle, ahlaksız görüntülerle küçük düşürülüp rencide edilmekteyiz. Kaç kere söyleyeceğiz: Biz Avrupalı değiliz! Her gün, her kanalda tekrarlanan balelerle, operalarla, pop müziklerle beynimizi uyuşturamazsınız. Hem bu hakkı size kim veriyor? Bizler nezih ve hassas Türk Anaları, bacıları, kızlarıyız. Onlar ki, tarihimize asırlar boyu destanlar yazmış ve yazdırmıştır. Kahramanlık, namus ve fazilet timsalidir. Kadını 'Hanımefendi', erkeği 'Beyefendi'dir. Bu ölçünün dışındakiler bizden değildir. Şengül K. (*Zaman*, 2 Ocak 1991).

Star 1 amacın ne? 17 Kasım 1991 tarihinde “Aman Tanrım” adlı filmi yayınlamanızdaki gayeniz neydi? Bu kâinattaki meşru ve gayrimeşru her bir davranışın bir amacı vardır. Star 1, senin amacın ne? Başkalarının inandığı değerlerle alay etmek, her zaman dilinizden düşürmediğiniz laiklik ve inanç hürriyetiyle bağdaşmıyor mu? Bağdaşmıyor mu? Sayın Star 1 yetkililerinden açıklama bekliyorum. Ayrıca bu tür programlara halkımızın daha duyarlı olmasını çok sayın halkımızdan istirham ediyorum. Bu tür tahripkâr programlarda, halkımızdan Star 1 ekranlarını karartarak protesto etmelerini ve Magic Box Star 1 İstanbul; 511 44 50 nolu telefon aracılığı ile kınamalarını halkımızdan rica ediyorum. Fahri Kurt. (*Zaman*, 27 Kasım 1991).

Star 1'i kınıyoruz! Star 1'de Allah'ı insan şeklinde tasvir ederek, bizdeki Allah inancını zedeleyen ve buna göz yuman bütün herkesi Namık Kemal Ortaokulu 6/A sınıfı olarak kınıyoruz. Beypazarı/Ankara. (*Zaman*, 1 Aralık 1991).

Sonuç

1990 yılında yasal dayanağı olmaksızın yayın hayatına başlayan Star 1 televizyonu, illegal yayıncılığı, yayın içerikleri, tarafsızlığı, ‘açık-saçıklığı’ vb. gerekçeleriyle bir yandan eleştirilmiş, bir yandan da çok kısa zamanda önemli seviyede izlenilirlik kazanmıştır. Özel televizyon yayıncılığına izin vermeyen mevcut yasaların yeniden düzenlenmesi gerektiğini öne süren ve bunun için harekete geçen dönemin muhalefet partilerine rağmen, iktidar partisi bir yandan tüm alanlarda önemli neo-liberal politikaları hayata geçirip özelleştirmelere açık olurken, diğer yandan yayıncılık alanında özel teşebbüslerin önünü açmak için pek de atik davranmamıştır. Hükümet, bu ağırdan alışına karşın, yasal boşluklardan yararlanarak yayın hayatını sürdüren Star 1'e üstü kapalı destek vermiştir. Yasal ve teknik olarak ciddi çelişki ve sorunlarla dolu bu dönemde, halk ilk özel televizyon ile tanışmış ve TRT dışında bir televizyon kanalı izlemeye başlamıştır.

Bu çalışma kapsamında *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerinin 1990-1991 yılları taranmış ve özel televizyonun gazetelerce nasıl görülüp yorumlandığı incelenmiştir. Gazete haberlerinde yayın içerikleri hakkında bilgiler verilmiş ve siyasetçilerin bu televizyon kanalı ile ilgili ifadeleri yer almışken, köşe yazarları tarafından bu özel televizyon hukukî, politik, sosyolojik, teknolojik vb. yönleriyle yorumlanmıştır.

Türkiye'nin ilk özel televizyon ile tanıştığı bu dönemde, gazetelerde Star 1'e yönelik hem olumlu hem de olumsuz eleştirilerin yer aldığı görülmektedir. Burada asıl dikkat çeken nokta, ideolojik konumlandırılmaları açısından birbirinden tamamen farklı olan iki gazetenin, Star 1 yayınları hakkında çoğu kez birbirine paralel eleştirilerde bulunmuş olmalarıdır. Bu eleştirilerin her şeyden önce, Star 1'in yayın yapmasının Anayasa'ya aykırılık teşkil edişinden kaynaklandığı görülmüştür. İkincil olarak yapılan eleştiri, TRT'nin hükümet yanlısı yayımlar yaptığı tartışmalarının eşliğinde, Star 1'in de Cumhurbaşkanı Özal ve kurucusu olduğu Anavatan Partisi lehine yayın politikaları geliştirdiğidir. Aynı zamanda her iki gazetede de özel televizyonun Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından denetime tâbi tutulup tutulmayacağı tartışmalarına yer verilerek ‘özel televizyon ve denetim’ konusu üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, *Cumhuriyet* gazetesi daha çok TRT ve Star 1 yayınlarının karşılaştırılması yoluyla ülkede televizyonculuğun yanlılığı yönünde eleştiriler yaparken, *Zaman* gazetesinde, özel televizyonun ‘abartılmış özgürlük’ anlayışı ve genel olarak televizyonlardaki ‘ahlakî kural dinlememezlik’in sert eleştirileri yer almıştır.

Cumhuriyet ve *Zaman* gazetelerinin gözüyle, Türkiye'ye ilk özel televizyonun gelişinin nasıl karşılandığının incelendiği bu çalışmada, Star 1 ile ilgili tüm aksaklıklara ve sert tenkitlere rağmen, değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurmak ve çoksesliliği sağlamak amacıyla gerekli olan özel televizyon yayıncılığının Türkiye'de de başlıyor oluşunun ümitle karşılandığı görülmüştür. TRT ve Star 1 arasındaki rekabet göz önünde bulundurularak, tüm ürün ve hizmetlerde olduğu gibi, yayıncılık alanında da rekabetin gelişmeyi ve ilerlemeyi tetiklediği kanısına varılmıştır. Star 1 televizyonu örneğinden yola çıkılarak, gazetelerde 'özel televizyon nedir, nasıl olmalıdır?' soruları sorulmuş; gazeteciler ve bilim insanlarının yorumlarıyla ideal olanın tartışması yapılmıştır. Tüm bu tartışmalar eşliğinde Türkiye ilk özel televizyon ile tanışmış ve akabinde zamanın da gerektirdiği gibi çok sayıda özel televizyon kanalları kurulmaya başlamıştır. Star 1 ile başlayan bu girişim, bugün sayısı 250 civarında olan özel televizyon kanalının kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Kaynaklar

Akalın, Ahmet, (2011). *Radyo ve Televizyon Teknolojisindeki Gelişmelerin Hukuki Düzenlemelere Etkisi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.

Aziz, Aysel, (1999). *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı*, Ankara: TRT Yayınları.

Aziz, Aysel, (2006). *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Cankaya, Özden, Batur Yamaner, Melike, (2012). *Kitle İletişim Özgürlüğü*, İstanbul: Beta.

Cumhuriyet. (1990-1991).

Çatalbaş, Dilruba, (2009). "Yeni Bir Radyo Televizyon Düzenine Doğru (1980-2000)", Korkmaz Alemdar (der.), *Türkiye'de Kitle İletişimi Dün Bugün Yarın*, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, s. 361-392.

Gönenç, Özgür, (2006). "Medyanın Sorunları", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (24), s. 35-43.

Ilgaz Büyükbaykal, Ayşe Ceyda, (2011). "Günümüzde Türkiye'deki Televizyon Yayıncılığının Genel Görünümü", *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), İstanbul: s. 23-33.

İçel, Kayıhan, (2013). *Kitle İletişim Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 10. Bs.

Kıvanç, Taha, (1991). "Yılbaşı Televizyonu", *Zaman*, 2 Ocak.

Koru, Fehmi, (1991). "Özel Televizyon", *Zaman*, 17 Mayıs.

Öngören, Mahmut Tali, (1990). "Herkes Bravo!", *Cumhuriyet*, 4 Eylül.

Öngören, Mahmut Tali, (1990). "Özelleştirme Yakında", *Cumhuriyet*, 18 Eylül.

Öngören, Mahmut Tali, (1991). “Çöküntü” *Cumhuriyet*, 5 Mart.

Öngören, Mahmut Tali, (1991). “Savaş Ekranı”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak.

Özgen, Murat, (2012). “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Yasal Çerçevesi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (17), s. 423-433.

Öztekin, Hülya, (2007). “Neo-Liberal Toplumlarda Düzenleyici Devlet Anlayışı ve Görsel-İşitsel İletişim Alanında Bağımsız Düzenleyici Üst Kurullar: RTÜK Örneği”, *Selçuk İletişim*, 5(1), s. 52-65.

Öztürk, Şerife, (2004). “Özel Televizyon Kanallarının Türk Haberciliğine Etkisi”, *Selçuk İletişim*, 3(3), s. 97-112.

Selçuk, İlhan, (1991). “Televizyonlu Savaş!”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak.

Selim, Ahmet (1991). “Magic Box ve ANAP”, *Zaman*, 9 Eylül.

Tan, Turgut, (1991). “Özel Televizyon Sorunu”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık.

Tekinalp, Şermin, (1990). “Televizyondaki Dış Haberler” *Cumhuriyet*, 29 Eylül.

Tükenmez, Metin, (1990). “Ne Futbol ne de Magic Box”, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos.

Yengin, Hülya, (1994). *Ekranın Büyüsü*, İstanbul: Der Yayınları.

Zaman. (1990-1991.)